

Radó György

FORGÁCSOK

Hogyan éltem meg a finnugor nyelvrokonságot

Minekutána korábbi felvidéki, ausztriai és csehországi útjaimat követően 1933-ban a perugiai nyári egyetemről Itáliában, 1937-ben a párizsi világkiállításról Belgium tájain csavarogtam, 1938-ban észak felé indultam: a lengyelekhez, lettekhez, észtekhez és finnekhez. Emitt a nyelvrokonság alapján a magyarral majd úgy elboldogulok – gondoltam –, mint, mondjuk, egy spanyol Olaszországban. Helsinkiben már megérkezésem napján meg kellett tudnom, hogy tévedtem: a mai köznapi szókinesnek a nyelvrokonsághoz semmi köze.

Másodnap reggel lemegyek a szállodám melletti pékségbe.

A pulton egy köcsög tej. Rámutatok, élém teszik. Rámutatok egy zsemlére, azt is megkapom. Vaj nincs a pulton. Mondom németül:

– Butter.

Tanácsalan mosoly. Angolul: – butter.

Ez sem hat.

Franciául már reménytelen: – Beurre.

Persze semmi. De hátha van valami a nyelvrokonságban?

– Vaj!

– Megkönnyebbült mosollyal tesznek élém egy darab vajat.

Utóbb megtudtam a vaj finnül voi.

Nyelvtudományi szabály: a nyelvrokonság elemei mélyebben, inkább a kulturtörténeti múltban rejlenek, mintsem a napi szókincsben.

Hogyan lettem ellenálló

1945-től mindmáig a sajtóban vagy egyéb fórumon náciellenes (netán komcsiellenes) ellenállóként illik megszólalni.

Én Ausztriában publikált náciellenes cikkeim, 1935-ben kezdődő lengyel nyelvtanulásom, az 1938-as varsói és krakkói, majd 1939-ben (két héttel a háború kitörése előtt) élvezett

krynica-i utam, a lengyel menekültáradat segítségére 1939 őszén az Orbis utazási iroda itteni képviselőjével, báró Korsakkal közösen kiadott kis nyelvi útmutatónk, valamint költészetünk lengyel fordítójával, Fangrat barátommal történt titkos találkozásaim, és az újjáélesztendő Magyar Mickiewicz Társaságban *Miklósi Ferdinánd Leó* mellett kezdett tevékenységem kivételével, meg hogy csütörtökönként eljártam (mindaddig míg nem, mint egy "zsidónak tekintendő keresztényt", fehér karszalagos munkaszolgálatost ki nem vontak a forgalomból) abba a budai villába, ahol az utóbb mártírhaltalt halt *Tartsay Vilmos* irányításával terveztük a jövő kilátásait – semmit sem látok múltamban, aminek köze volna az ellenálláshoz. Nincs mivel dicsekednem.

Azaz hogy mégis, elmondhatok egy apró-apró esetet.

Az elméleti matematika vonzáskörében sorra olvastam olyan könyvecskéket, amelyek tömören bemutatták a kutatás fő irányzatait: a német Grieben kiadó kisköteteinek jellegzetes sorozatában.

Már nem emlékszem, a *Mengenlehre* (Halmazelmélet) vagy *Gruppenlehre* (Csoportelmélet) című, messziről is összetéveszthetetlen sárgásbarna kötetecske volt-e a kezemben a *Lehel* utcán döcögő villamoson, amikor felszállt mundérban és oldalfegyverével a Pesten már ideoda közlekedő *német katona*.

Tétován körülnéz, nem tudja, mit tegyen. Nem ülünk sokan a kocsiban, tőlem kérdezi, hol kell leszállnia egy bizonyos utcához.

Felnézek a Griebenből: – *Verstehe nicht deutsch* – mondom.

Csodálkozva pillant német olvasmányomra, de elfordul, továbblép. Szerencsém van: nem SS-legény, csak jámbor kiskatona.

Hát így lettem én ellenálló.

Hogyan nem léptem be sehová

Mint külügyi tisztviselőt, különböző koalíciós pártokból igyekeztek rávenni barátaim a belépésre. Ettől egy gyermekkori emlékem óvott meg.

...Öt-hatéves lehettem. Szüleim esti családi sétánk során leállnak diskurálni ismerőseikkel, én kissé eltávolodva egy óriási rakást pillantok meg a *Haris-köz* sarkán: egy *dobermann* hagyhatta ott.

Kánikula lévén, legyek százai döngtek fölöttem.

Tudom, a legyek gonoszok, hát egyszerre minél többet akarok elpusztítani, teljes erővel beletaposok a döngő tömegbe.

A legyek szétröppennek, az én fehér cipőcskémen és feljebb a zoknimon vastagon áll a ku-

* *Nem értek németül (a Szerk.)*

tyaürülék, anyámék otthon sokáig tisztogathatják.

Ekkor gyerekfejjel megfogadom, hogy többé az életben "nem lépek be" semmibe illetve sehova. Ez tartott vissza harminc évvel később a pártoktól. Mindegyiktől.

Leginkább a kommunista pártba hívtak. *Körmöczy Gyuri* azt mondta, hogy ott orosz nyelvismeretemmel fényes jövő várna rám, *Erdödi Jóska* szerint annyi csirkefogó lép be a pártba, hogy meg kellene alakítanunk a becsületesek részlegét.

De én mindig nemet mondok azzal, hogy belépnék, ha kommunista volnék. Ám nem vagyok az.

A kezdet azért mégsem ez volt...

Hogyan találkoztam a kommunistákkal

Miután a biztos halál elől átmenekültem a tűzvonalon, 1944 decemberének elején Debrecenbe érkeztem, és látva, hogy a villamosjáraton és a palacsinta-áruson kívül a sajtóval is újra indul az élet, elmentem a Néplap szerkesztőségébe.

A szerkesztőbizottság (*Vázsonyi Endre, Halpern Róbert és Radó István*) meg a profi nyomdász-lapcsináló Victorisz úr, értesülvén nyelvismeretemről, felkér, szállítanék-e a lapnak külföldi híreket: elintézik, hogy a németek által lefoglalt és már a szovjet katonaság által őrzött rádiókészülékek közül egy világvevőt a szállásomon tarthassak. Megkapom, és esténként hallgatom Londont meg Moszkvát, szállítom a híreket a Néplapnak.

"Nagy dobásom", hogy riportot készítek Hitler immár utolsó szilveszteri beszédéről.

Írásom megjelent, a szerkesztők kórusban gratulálnak, és egyúttal közlik, hogy további közreműködésemre nincs igény, mert a kommunista párt átvette a lapot, és Tariska elvtárs (a debreceni főmuksó) szerint csak párttag lehet munkatárs.

Ha akkor belépek, tovább is hallgathattam volna a külföldi adásokat, de nem voltam kommunista, tehát nem léptem be.

Így kezdődött kapcsolatom "a" párttal.

Hogyan fordítottam magyarra először szovjet verset

Még egy másik napilapot is árusítanak a debreceni utcán, Magyar Újság a címe. Amikor belépek a Sas utcai szerkesztőségébe, csupa szovjet egyenruhás magyart látok. A hadsereg lapja. Javaslatomra, hogy verset fordítanék, *Illés Béla* őrnagy-főszerkesztő, azt feleli, jöjjen vissza tíz nap múlva, ő most Pestre utazik, ott harcol költő-barátja, majd hoz tőle fordítanivalót.

Tíz nap múlva meg is kapom tőle két ukrán vers orosz fordítását, ritmus és rímek pontos megjelölésével, a költő *Leonyid Pervomajszkij*... S itt most megszakítom a debreceni törté-

netet.

Pervomajszkij az októberi forradalom első, lelkesedő nemzedékének volt legjobb ukrán költője. Hogy aztán később hogyan lohadt le a lelkesedése, azt megtudtam tőle, amikor összebarátkoztunk és többször is meglátogattam Kijevben az írók házában meg irpenyi dácsájában: mutatja személyi igazolványát, melyben neki, a legjobb ukrán költőnek nemzetiségi adatként ez állt: "jevrej" (zsidó). A tehetsége töretlen marad, később is fordítom verseit meg a "Vadméz" című nagyon szép háborús regényt.

Valamikor a huszas években Beliki faluban együtt nyaral *Zalka Máté*val, aki mint Petőfi rajongója rábeszéli a fordításra, segít is neki, s 1937-ben megjelenik az első ukrán nyelvű Petőfi-kötet.

A háborúban Pervomajszkij haditudósító. Amikor 1944 egy novemberi alkonyán a magyar országút mellett ezt a táblát látja: "Kúnszentmárton", rádöbben, hogy az "ő Petőfi-jének" szűkebb hazájába, a Kúnságba került. Aznap, éji szállásán születik meg a vers, melynek a Sas utcai szerkesztőségbe vihetem magyar fordítását:

Kúnszentmárton. Szememre nem jön álom.

Ő élt és énekelt e földön, ő!

Jártam már ennél szebb és rútabb tájon,

Van sok város, falu, folyó, mező.

Szétlőtt, sötét házak. Nem én akartam.

És nem te dúltad nálunk szét a kertet.

De háború van. Tollam mellett kardom.

Így jöttem országodba. Jönnöm kellett.

És benne a költőtárs-fordítónak utóbb sokszor idézett két sora:

Találkoztunk, bár száz év választ széjjel.

Köztünk nincs per, fegyvertársak vagyunk...

Ám, hogy bevihessem, előbb még le kell fordítanom. És az én szegényes orosz szókincsem csak arra volt elég, hogy cigarettajárandóságomért tojást cseréljek ukrán parasztoktól, kiálllok hát most a Simonffy utcai ház kapujába és várom az éjszakai patrujt.

Meghökkennek az istenhátamögötti kolhozból ide szalajtott legények, mikor megtudják, hogy valami gazemberség megfékezése helyett szótárat helyettesítő felvilágosítást kívánnak tőlük. Valahogy elboldogulunk, de mikor utána csak egy kis italt kérnek és én az étolajos flaska mutatok, iszkolnak kifelé.

Hát így fordítottam elsőnek szovjet verset magyarra.

Hogyan írtam meg a saját kinevezésemet

A debreceni Pénzügyi Palota szobáinak ajtajain táblák: BELÜGYMINISZTERIUM, FÖLDMŰVELÉSI MINISZTERIUM, IGAZSÁGÜGYMINISZTERIUM... Megkeresem a KÜLÜGYMINISZTERIUM feliratú ajtót, bekopogok.

Íróasztalnál ősz úriember ül, tudom: *Gyöngyösi János* miniszter, a Kisgazdapárt küldte Békéscsabáról.

– Szolgálatételre szeretnék jelentkezni, köztisztviselő voltam, a Fővárosnál. Tudok angolul, franciául, németül, oroszul.

– Biztos, hogy oroszul, nem szlovákul?

Békéscsabai tapasztalatok. Előhúszom a MAGYAR ÚJSÁG-ot Pervomajszkij versének fordításával. Meggyőző érv.

– Rendben van. Kinevezem miniszteri titkárnak. Gépírni tud?

– Tudok.

– Írja meg a kinevezését, majd aláírom. Látja? Még gépírónom sincs.

Hogyan lettem szovjet tábornok

A "He?" szócska (vagy inkább csak hang) elég durva szinonímája annak, hogy "Tessék?"

A magyarban. Mert franciában irodalmi szintű beszélgetés része, így írják, nyomtatják: "Hein?" Oroszban pedig: "A?" udvariasság is lehet. (Műfordítók, vigyázat! Színezet nélküli "Tessék?" legyen.)

...Amióta TU, IL, AN jelzéses lökhajtásos gépek két-kétésfél óra alatt teszik meg Seremetyevo és Ferihegy közt az utat, azóta múltba vesző emlék az, hogy 1946-ban még öt-hat óra hosszat repültek Pest és Moszkva közt azok, az utasszállításra kissé átalakított bombázók, amelyeket a háborúban az angolok adtak szövetségésüknek a közös győzelem érdekében. Ilyenbe ültem amaz év augusztus 15-én, mint a moszkvai követségünkön betöltött kulturális és sajtótitkári, egyben MTI-tudósítói állásomból hazatelepülő, a pesti külügyi főnökömmel, *Czinkotszky Jenő* miniszteri osztályfőnökkel, akit gimnáziumigazgatói általános műveltségén kívül az első világháborús szibériai hadifogságában szerzett orosz nyelvtudása valamint szocdem párttagsága juttatott e posztra. Már összebarátkoztunk.

Gépünk útközben üzemanyagpótlás miatt leszáll azon a reptéren, amely az akkor oroszul Lvovnak (a Monarchia idején Lembergnek, lengyelül Lwównak, ukránul Lvivnek, a középkorban magyarul Ilyvónak) nevezett város melletti réten fekszik. Épület nincs rajta; azt, hogy katonai reptér, csak a Vörös Hadseregnek az az egy szál szuronyos képviselője jelzi, aki landolásunk óta gépünkre vigyáz.

Amikor Czinkotszkyval, hogy meggémberegett izmainkat kissé megmozgassuk, kiszál-

lunk, hozzánk lép a szuronyos, és közli, hogy a két civilruhás a katonai terepről szálljon csak vissza a gépbe.

Főnököm, aki még a fogolytáborból a cári szuronyos orosz öröktől zord, majd a táborát megnyitó vörösgárdistákról meglehetősen kaotikus emlékeket őriz, már szállna is vissza a gépbe, amikor én félesztendei moszkvai létem emlékei alapján a szuronyos mellé lépek, végigmérem és teli tüdőből ráordítok: – He?

A jámbor összekapja magát, szalutál és feszes haptákban válaszol:

– Továris Hinyirál! (Generál!)

Merthát csak civilruhás tábornok lehet, aki így förmed rá egy kiskatonára.

Hát ekképpen lett belőlem szovjet tábornok.

Természetesen rövid sétánk végeztével aztán visszakaszálódunk a gépbe.

Ugyanez Mártával Moszkvában, majd Belgrádban

A szavak artikulálása tehát valamiképpen jellemzője a nemzeti karakternek.

Amikor 1956 szeptemberében a sztálini időkben Majakovszkijból kihagyatott, elsikkasztott szövegrészeket szedem össze Moszkvában, az először ott járó Egyetlenemet is kiokítottam, mondván:

– Most meglátod a Gasztronómban szörnyen otromba leszek, és figyeld csak, hogy még ő fog mentegetőzni.

A szovjet édesipar termékei közt legfinomabb az a csokoládésszelet volt, amelynek papírját a három medvebocot ábrázoló híres festmény díszítette. Medvebocs = Miska – így hívták a készítményt, mely közkedveltsége miatt szinte sohasem kapható.

Amikor a pult előtt sorra kerülök, mérges arccal és dühös hanghordozással kérdezem:

– Miska jeszty?

Amire számítottam: az eladónő széttárja a karját és igen bocsánatkérően rebegi:

– Nyetu.

Így tanulta meg Márta a hanghordozás szerepét.

*

Évtizedekkel később – Márta nem volt már –, egy olyan házaspár visz le kocsin Belgrádba, akik életükben először jártak ott.

A Szlavija szálló – ahol azúttal jól működnek a vízesapok, mert volt, hogy a "hideg" jelzésűből is forróvíz folyt – reggelizőjében a miénk körül foglalt csaknem minden asztal. – A vendégek pedig társalognak.

– Hú, mennyire veszekednek! Mindjárt öltre mennek – állapítja meg magyar asztaltársam.

– Szó sics róla – világosítom fel. – A legbarátságosabban beszélgetnek. Így szoktak ordítóz-

ni teljes egyetértésben, minden harag nélkül.

Persze, nem tudósok, művészek.

Szerbek.

Hogyan törünk ki valamit a történelemből

Miután 1946-ban visszahívtak moszkvai követségi posztomról, a Külügyben mint a szovjet kulturális és sajtóügyek referense, tartom a személyes kapcsolatot Barulin tanácsossal, Barannyikov és Lopanogov laptudósítókkal s a kettejükénél "súlyosabb" – mert TASSZ-tudósító – Potyemkinnal.

Ez utóbbinek szeretnék esemegével kedveskedni, amikor meghívom egy pohár borra és vele együtt *Rátz Kálmánt* is, aki 1943-ban kormánypárti képviselő létére "Oroszország története" címmel igen vaskos, adatokban igen gazdag, meglepő tárgyilagosságra törekvő, illusztrált kötetet adott ki. Jelen van még néhány, velem egyívású külügyi munkatársam is, különböző pártok tagjai.

A könyv ott fekszik a kis szendvicsek tányérjai és a borospoharak mellett, mutatom Potyemkinnek. Érdeklődéssel lapozgatja, és elégedetten bólogat az egészoldalas Lenin- meg Sztálin-portrék láttán. Egyszerre kővé merevedik arca.

A lapozás során a breszt-litovszki béke aláírásáról készült képhez érkezett, melyen a szovjetorosz küldöttség látható, Trockijjal az élén. Ujjával odabök.

– Mi ezt az embert kitörültük ("vícserknuli") a történelemből – mondja élesen.

"Kitörültük"? – Valakit lehet megbírálni, elítélni, szidalmazni – de kitörülni a történelemből, minthogyha ott sem lett volna? Döbbenet pillantunk egymásra mi, magyarok, a kommunista párttag is.

– Megyek, kitépem ezt a lapot! – mondom és viszem Rátz Kálmán kötetét a szomszéd szobába, hisz eszem ágában sincs megcsönkíteni könyvem.

Hogyan lettem trockista

Néhány év múlva magam is a veszedelmes gyanúba keveredem.

Úgy kezdődik, hogy Czinkotszky behivat a szobájába és bemutat egy rokonszenves, kopasz úriembernek: *Kozocsa Sándor*, akiről tudom, hogy Petrik és Gulyás után a bibliográfia atyámestere.

Rendszeresen készíti a magyar irodalom éves bibliográfiáját és az a gondolata támadt, hogy a kornak megfelelően miért ne lehetne kiadni az orosz irodalom magyar bibliográfiáját? A Külügyminisztérium kulturális osztályától kér anyagi támogatást, Czinkotszky rám bízta

az ügy intézését.

A szubvenció igénylése nem ütközik akadályba, amikor pedig kezembe veszem a megjelent kötetet, meglepődve látom, hogy a lengyel Niemojewski is mint orosz író szerepel benne viszont több orosz hiányzik belőle. Barátilag figyelmeztetem Kozocsaét, ő pedig, látva, hogy én nálánál jobban kiismerem magam a szláv világban, felajánlja, hogy legyünk szerzőtársak. Elfogadtam, ezzel olyan több évtizedes együttműködésünk kezdődött, hogy nyomán a "Kozocsa-Radó" fogalommal lett a szakmában.

Már jónéhány bibliográfia-kötetünk megjelent, gyűjtöttük, ontottuk az adatokat, de ezeket szinte senki sem használta fel: nem mertek írni a szovjet irodalomról, mert nem lehetett tudni, ki és mikor lett Moszkvában *persona non grata*.

Gondolom: Gorkijjal nem lehet "baj" – hát javasolom a Művelt Nép kiadónak (Gondolat elődjének) a róla írt legjobb magyar cikkek gyűjteményének kiadását. Javaslatomat elfogadják. A következő módszert tartottam a legalkalmasabbnak: bibliográfiáink alapján az Országos Széchényi Könyvtár hírlaposztályán kihozatom egy kutatószobába a számbajövő folyóiratokat, bejelölöm az érdekesnek gondolt cikkeket, odaültem gépíróasztalra, kiíratom a szövegeket (fénymásolás még nem volt), s a dupla terjedelemben összegyűlt anyagban otthon kényelmesen áthúzgálom azt, ami érdektelen, így adom át a kéziratot, melynek névmutatója a "káderezés" szerepét is betölti.

Telefonál a kiadói szerkesztő, Falus Róbert, hogy áthúztam egy értékes írást, a kolozsvári Korunk Gorkij-nekrológját, ő betenné a kötetbe. "Tedd" – mondom neki, hiszen nagy tudású filológusnak ismerem, majd a korrektúrát is rá kell bíznom, mert a nyomda sűrgeti.

Megjelenik a könyv, az ideológián örökös Szabad Nép kitűnőnek minősíti, de az Irodalmi Újságból lecsap a ménkű: trockista vagyok! Rohanok Illés Béla főszerkesztőhöz, ő némán mutat a Korunk nekrológjának egy sorára. Gorkij utolsó szavai.

– Hiszen nagyon pozitívak – hebegem.

"De ez a név!" – csattan fel Illés. Ott áll zárójelben "Dr. Levin", aki az utolsó szavakat lejegyezte, Gorkij orvosa, az éppen ekkor készülő orvosper egyik koncepciós vádlottja.

Így lettem 1951-ben trockista: ha éjjel autó állt meg a Pilvax-közben, meg kellett ismernem a "csengőfrászt", s csak az volt a szerencsém, hogy Falus a nagy felelősségrevonáskor tisztességesnek bizonyul, beismeri saját szerepét, megúszhatja némi pénzbüntetéssel, nekem pedig ama nekrológgal azonos terjedelmű másik cikket kell keresnem, hogy a "trockista" ívet kivehessék minden egyes példányból és egy feddhetetlent fűzzenek a helyébe. - 1951.

Hogyan öltem meg Tokuda elvtársat

Ez a történet egy anekdotikussá lett Kossuth-díjjal kapcsolatos.

Pártparancs volt a szovjet költészet antológiáját kiadni, minél pompásabban. A szovjet művek kiadására létesített Új Magyar Könyvkiadónál minden számbajöhető magyar irodalmár hódolataként, reprezentatív külsővel, ékes népművészeti illusztrációkkal az oroszól egészen az alig ismert kis szibériai népekig felvonultatták a szovjet "nagyszerűséget", a győzelmet és Lenin-Sztálin pártját, de főként magát Sztálint magasztaló költöket.

A mechanizmus így festett: Moszkvában *Szergej Kirjanov* innen-amonnan összeszedte a soknyelvű versek orosz prózai ("nyers") fordítását, ebből *Hidas Antal* magyar nyersfordításokat készített, ezeket *Kardos László* főszerkesztő osztotta szét az írók között. Spontán fordítás aligha jöhetett szóba: én még örülhettem, hogy Pervomajszkijnek Petőfihez írt verséből készült fordításomat beválogatta Kardos.

Kardos László világirodalmi műveltségű irodalomprofesszor volt, csak épp a szovjet irodalomhoz, enyhén szólva, nem konyított. Minthogy azonban "a" párt őt jelölte ki, mint megbízhatót, a feladatra, tette a dolgát. Óvatosságból a neveket, adatokat szovjet szakművekből ellenőrizni akarta.

Frázisok helyett tényeket tartalmazó művek akkor nálunk csak egy helyen voltak: az én könyvtáramban, mert hazatelepülésemkor magammal hoztam mindazt, amit moszkvai fél-évem alatt az ottani antikváriumokban nagynehezen összeböngésztem. Kardos baráti mosollyal és megvesztegető öleléssel rávett, hogy a kész fordításokhoz készítsem el a kötet jegyzeteit.

Elő hát lexikonok, irodalomtörténetek!

Fáradtságos munka. Végülis két név marad megfegtetlen. – Ki a franc az a Gurzsisztáni elvtárs, akinek neve egy lexikonban sem szerepel, de Sztalszkij dagesztáni költő írt róla pindarozsi lelkesedésű dithüramboszt?

És mi az életrajza Tokuda japán főmuksónak?

Az előbbi probléma megfegtésével addig bajmóldtam, amíg kettős fény nem gyúlt agyamban.

Egyrészt, hogy a többszöri átgepelés során a Gurzsisztáni kezdőbetűje tán kicsi helyett lett nagy és nem is személynévről, hanem jelzőről lehet szó (mit sem Kirjanov, sem Hidas vagy Kardos nem vett észre) – másrészt, hogy Sztalszkij valami istenhátamögötti türk nyelven írt, hát keressek könyvtáramban türk nyelvű szótárat. A kérdés akkor oldódott meg, amikor azerbajdzsáni-orosz szótáramban azt találtam, hogy Gurzsisztán = Grúzia - gurzsisztáni tehát = grúziai, vagyis Sztálin, neki szól Sztalszkij túlárado lelkesedése.

A japán Tokuda elvtársról lexikonjaimban csak annyit találtam, hogy milyen pártfunkciót töltött be, és hogy 1950-ben merényletet követtek el ellene. S minthogy Szimonov versének

magyar fordításában ez állt: "Mikor a merénylő meggyilkolta", azt írtam a jegyzetben, hogy bérgyilkos végzett vele.

Becitál az írószövetségi párttitkár. *Máté György* zord. Rámdörren:

– Tokuda elvtárs él!

Megtudom, hogy a merénylet nem sikerült, az elvtárs felgyógyult. Én vagyok vétkes: hittem a (tán már "nyersben" pontatlan) fordításnak, megöltem Tokuda elvtársat.

Szól a párttitkári fenyegetés:

– Emlékszünk a Gorkij-nekrológra. Még egy ilyen eset és el fogsz tűnni az irodalmi életből.

A kötetért – ahogy akkoriban mondogatták: "A nyersfordításokért és szétosztásukért" – Hidas és Kardos Kossuth-díjat kapott.

Esetünk a fekete-tengeri hadiflottával

Oroszok és ukránok huzakodnak néhanap a fekete-tengeri harci ütőerőről.

Eszembe jut a mi esetünk, amely Pityerben kezdődött. – Nem írom, hogy Leningrádban, mert ma nem úgy hívják. De nem is mondanám, hogy Szentpétervár, mert akkor nem ez volt a neve. (Lehet azonban városokat is becézni, mint a Franzstadtot Fradinak, hát ilyen alapon írom Pityernek Leningrádot.)

Az egykori orosz fővárosban évente Puskin-konferenciát rendeztek, és 1959-ben, mint az akkor megjelent kétnyelvű Puskin-kötet szerkesztőjét, engem is meghívtak az én Egyetlenemmel.

A Nyevszki proszpekten az örmény és a grúz puskinistákkal sétálunk a fehér éjszakában. *Artasesz Karinjan*, amikor elmondom, hogy a századfordulón az erdélyi örmények *Arménia* címmel két évtizedig magyar nyelvű folyóiratot adtak ki, meghív, hogy okvetlenül látogassuk meg Jerevánban. Karinjan az Örmény Tudományos Akadémia alelnöke.

A következő évben úgylis a Kaukázus vidékére visz utunk, hát élünk a meghívással.

Karinjan kész tervvel fogad: készítsük el az *Arménia* oroszul annotált bibliográfiáját. A magam és állandó bibliográfus-szerzőtársam, Kozocsa Sándor nevében vállalom. Szerződést írok alá.

Hosszas, időigényes munka következik, évekig tart.

Kozocsa végilapozza az Arménia valamennyi évfolyamának összes számát és minden egyes közleményről a (házassági hírekről is) egy féloldalas cédulát készít: cím, lelőhely és tömör ismertetés (annotáció). Én lefordítom oroszra és cirillbetűs írógépen lekopogom.

Amikor kész a vaskos paksaméta, "jelentem" Jerevánnak: hozzuk a bibliográfiát.

Kozocsáékkal – a két házaspár – Kijevbe repülünk, majd néhány szép ottani nap után Jerevánba. Itt is szép napokat töltünk. Vendégszerető házigazdáinkkal motorcsónakázunk a Szevan-tavon és megkóstoljuk a hely különlegességét, az óriási "pisztrángherceget". Aztán át-

adjuk a kéziratot és felvesszük érte a nem esekély tiszteletdíjat.

Hogy ezt viszont minél kellemesebben költessük el, beutalást kértem az írók jaltai alkotóházába.

A Krimbe repülünk nyaralni! – Megtekintjük a Csehov-házat s a parton álló bódékban vásárolt hajójegyekkel végiglátogatjuk a Jaila-hegylánc védelmében meghúzóódó, szubtrópusi éghajlattal hívogató parti üdülőhelyeket, sőt a félsziget belsejébe autóbusz-kirándulást is teszünk: Bakhesiszeraájba...

Jártunk már Alupkában, Szimeizben, Alustában meg a többi üdülőhelyen és kószálgattunk Jalta városában is, amikor egyszerre a parton egy olyan jegyárúsító bódét pillantok meg, melyen az áll: "Jegyek a délután Szevasztopolba induló szárnyashajóra".

Szárnyashajó. Ilyenen még nem ültem. És Szevasztopol! Az 1854-1855-ös híres ostrom városa, ahol ma nagyszerű panoráma elveníti meg a nagy esata emlékeit. Ezt látnom kell! Váltak a bódében négy jegyet.

Délután Kozocsáékkal helyet foglalunk a szárnyas vízi alkalmatosságon.

Hajónk nekiül, szárnyain a hullámok fölé emelkedik, úgy siklik a déli part mentén nyugat felé. Majd élesen fordul és északi irányban folytatja útját Szevasztopol felé.

Már itt is a hadikikötő. Hajóóriások, drednótok, cirkálók között oszon be kis szárnyashajónk a révbe.

Kozocsáné előkapja fényképezőgépét és kattintgatja: ilyen alkalom egyszer adódik az életben. Aztán a parton a járóelöktől megtudom, a Panoráma fent van a dombtetőn és hogy hányas trolibusz visz oda.

Nagy, kerek épület a Panoráma: bejáratánál vagy ötven kis üttörő vár sorban bebocsátásra. Hát ezt nem fogjuk végigvárni, ezért benyitok azon az ajtón, melyen ez áll: "Gyirektor"

– Itt vagyunk négyen Magyarországról. Szeretnék megtekinteni a panorámát.

– A többiek hol vannak?

– Kint várakoznak.

– Hívja be őket is.

Öblös bőrfotelban ülünk amikor belép egy ordító rendőr.

– Kicsodák maguk és hogy kerültek ide?

Ha ő ordít, hát én is:

– Magyar írók, a jaltai alkotóház vendégei. Onnét jöttünk hajón.

– Hogy mertek idejönni? Nem tudják, hogy Szevasztopol zárt város?

– Hol van ez kiírva? Ahol látom a "Tilos" táblát, oda nem megyek. És hogy merészelsz te velem ilyen hangon beszélni?

Letegezem, hadd higgye hogy valami főmuksó vagyok.

Fenyegetőzve távozik, én meg szólok Kozocsánénak:

– Legalább azt a fényképezőgépet tegye el, Klári.

Belesüllyeszti a szatyrába. A rendőr széles vigyorral tér vissza.

– Magyarok, a barátaink. Megmutatjuk maguknak a Panorámát.

Vezetőt kapunk. Körbevisz a Panorámán, a makettokon, az ostrom valóban élethű jelenein. Ágyuk tüzelőállásban, pihenő, falatozó, pipázó katonák, álcázott lövészok, tisztek, lovas küldöncök...

Az ekszkurzovod (tárlatvezető) mint mindig, olyan bőbeszédű, hogy a hajónkat lekéssük. Sebaj! Az épület előtti tér túlsó végén áll a távolsági autóbuszok jegypénztára.

– Négy jegyet kérek Jaltába.

– Mikorra?

– Mára.

– Mára? Holnaputánra van még néhány jegyem.

Így tehát nem mehetünk vissza. Ha szállóban próbálunk szobát kivenni a "zárt városban", reggel bizonyára a kóterben ébredünk.

De állnak ott taxik. Rajtuk felírás "Városi taxi", egy sofőr közli, hogy nem hagyhatják el Szevasztopol területét.

A Szovjetunióban hihetetlenül olcsó a taxi, kiszámítom, hogy Jaltába nemigen lehet több tíz rubelnél. Szólok egy fickónak:

– Ötven a jaltai alkotóházig.

Int, hogy szálljunk be. Így hát végül az ágyunkban alszunk.

Esetünk azonban még nem ért véget.

Másnap jeles vendég érkezik az alkotóházba: *Cseres Tibor*, a neves magyar író. Nem járatos az országban, oroszul sem tud, van hát kísérője. *Geiger Béla*. Róla is kell szólanom.

Tizenkilences emigráns gyermekeként a huszas években került Moszkvába. Ott járt iskolába, tökéletesen kétnyelvűvé lett.

Én először abban a rövid periódusban találkoztam vele, amikor ünnepélyesen visszaadták az 1849-es zászlókat és szovjet követség működött Budapesten.

Oda csöngettem be egykoron, az exterritoriális területre azzal, hogy már sokfelé utaztam, de szeretnék a Krímben nyaralni, vízumot kérnék.

Grigorjev tanácsos (Geiger Béla) óhajom hallatán furesán néz rám.

– Ön kommunista? – kérdezi.

– Nem, nem vagyok az.

– Nézze, mi magyar kommunistákat segítünk a Szovjetunióba. Nyaralásra vízumot nem adhatok. De amikor innen távozik, vigyázzon, nehogy egy sarok mögül lefényképezzék, mert baja lehet belőle.

Életmentő elutasítás volt, mert rövidesen olyan náci-román tármadás érte a Krímet, amelyhez képest az 1854-es kismiska volt.

Bélát 1945-ben, mint Vorosilov tolmácsát láttam viszont. E minőségének megfelelően

zordnak mutatkozott (reá mondta a szocdem korifeus Szalai Sándor professzor: – "Tudod, bávatom, mi van ma Magyarovvszágon? A tovmácsok vémuvalma"), pedig aranyszíve volt, ahol lehetett, segített: így, egykori követségük orvosának, a nyilasok által meggyilkolt Faragó doktornak özvegyét úgy beprotezsálta a miniszterelnökségre, hogy az rezsinváltozásokat átvésszelve ott titkárkodhatott! (Egyébként vele való jó baráságunk alapja a közös maeskaszeretet volt, de amikor Mártival meglátogattuk Faragónét Szentkirályi utcai lakásán, ott hat nyüzsgő cicát olyan éktelen büzben találtunk, hogy vállalva Faragóné neheztelését, nem revansiroztuk a meghívást.)

Béla a külszolgálatból kikopván, a szovjet írószövetségnek lett magyar "konzultánsa", fordított is mesterműveket (Molnár Ferenctől) és politikai szövegeket (Kádár János beszédeit) és jeles vendégeket kísért. – Jaltából viszont lejárt a lábát a különféle pártbizottságokon, de nem sikerült papírt szereznie, hogy Cseres Tibort beengedjék Szevasztopol zárt városába.

Utoljára Béla a szovjet írószövetség műfordítói tanfolyamának hallgatóit tanította magyar nyelvre és fogalmakra, akkor találkoztunk utoljára.

Hogyan lettem a szocialista tábor árulója

A Fordítók Nemzetközi Szövetségének élén a három-négy évenkénti kongresszusok közt a Tanács működött. Tizenkét tagját a tagszervezeteknek a kongresszuson akkreditált küldöttei választották, hármat ők kooptáltak.

Az 1981-es varsói kongresszus után a kooptáló tanácsülésen én, mint a Tanács egyik legrégebb tagja (1970 óta) tettem javaslatot: az elhúnyt alapító elnök, Caillé, utódjául franciát, és egy-egy távoli kontinens képviselőjét ajánlottam. A nigériai *Ekundayo Simpson*nal, az angolban-franciában perfekt lagosi tanárral (akit mi Mártival "dupla feketének" mondtunk) nem is volt baj, de Ázsiát nem képviselhettem más, mint az ugyancsak kitűnő nyelvismerő szülői *Gonie Bang* professzor. Meg is szavazták mindkettőt.

Hát valamikor összedugja a fejét az NDK-s, a volt csehszlovák és bolgár delegátus, és rám-süti – minthogy javaslatom alapján került dél-koreai tag a tanácsba –, hogy én a szocialista tábor árulója vagyok. Ment is nyomban a levél a magyar írószövetségnek, hogy a legközelebbi tanácsülésen – ezúttal első ízben – ne képviseljem én a magyar tagszervezetet, mert elárultam a tábort...

palócföld

KÖZÉLETI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

Chief editor : József Pál
Adress of editorial office:
H-3 10 1 Salgótarján, Pf.: 270
Tel: (0036) 32-3 14-386, 32-3 11-022

Alapítvány
A PALÓCFÖLD SZERKESZTŐSÉGE
PALÓCKULTÚRA ALAPÍTVÁNYT
hozott létre.

Az alapítvány célja többek között a **PALÓCFÖLD** folyóirat szellemi műhelymunkájának fenntartása és gazdagítása, díjak, pályázatok alapítása és kiírása, valamint a történelmi Nógrád Megye (Nagykürtös, Losonc, stb.) művelődéstörténeti hagyományainak, szlovákiai magyar nemzetiségű alkotók és a lakosság kulturális feltételeinek javítása is.

Az Alapítvány nyitott bel- vagy külföldi természetes, illetőleg jogi személyek vagyoni (pénzbeli és dologi) adományai előtt, amelyről az Alapítvány Kuratóriuma köteles nyilvánosan elszámolni.

Az Alapítvány támogatóinak nevét vagy a cég címét, kívánság szerint a **PALÓCFÖLD** folyóiratban megjelentetjük, valamint kedvezményes reklámlehetőséget biztosítunk számukra a Mikszáth Kiadó könyvein és más, a kiadó által szervezett fórumokon.

Az 1989. XLV. 34. paragrafus szerint csökkentheti az Ön éves adóalapját az Alapítványnak felajánlott pénzüsszeggel.

Az OTP Nógrád Megyei Igazgatóságnál vezetett bankszámlánk száma:
5062-7.